

AKTUELT
Kronikken
Søndag d. 8. november 1959

Friedrich Schiller – viljens og den heroiske ydmygheds digter

Det er på tirsdag 200 årsdagen for Friedrich Schillers fødsel. På AKTUELTs opfordring har universitetslektor, dr. phil. Heinrich Roos skrevet søndagens kronik om den tyske digter, der ser voksent ud over sit folk og sin nation og i dag tilhører hele menneskeheden.

I de 200 år, der er gået siden Friedrich Schiller blev født den 10. november 1759, er hans ry og berømmelse vokset til uanede højder. »Den tyske Shakespeare«s værker er blevet opført på alverdens skuepladser, og hans navn står ved siden af Goethes som indbegrebet af den tyske klassicisme, d. v. s. af en kunstnerisk livsanskuelse, der omfatter hele tilværelsen. Da han døde i en alt for ung alder, knap 46 år gammel, efterlod han et forfatterskab, som er så vidtfavnende og dybtgående, at det i sin skønhed og kunstneriske kraft har præget og formet ikke blot den tyske, men hele den dannede verdens mentalitet. Hans værkers indhold og hans personlige »forkyndelse« er så omfattende, og righoldig, at enhver tid kun har formået at opfange en brøkdel af denne helhed. Hans berømmelse er ligefrem blevet hans skæbne. Den unge Schiller opfattedes af den ungdom, som havde oplevet den franske revolution, som fanebærer for

Friedrich Schiller . Maleri af A. W. Tischbein

oprøret mod den politiske reaktion. Da man i 1859 fejrede 100-årsdagen for hans fødsel, så Wilhelm Raabe i ham grundlæggeren af den tyske nationalisme. Af let begribelige grunde foretrak man den gang »Wilhelm Tell«. I 1905, 100-årsdagen for hans død, pristest han af det kejserlige Tyskland. Hverken Hitler eller den såkaldte Tyske Demokratiske Republik er veget tilbage for at tage Schiller til indtægt for deres respektive politiske anskuelser. Vor tid, som er hærget af så mange katastrofer og forbereder sig på endnu større, har igen opdaget det tragiske i Schiller: »Maria Stuart«, »Die Jungfrau von Orléans« og »Wallenstein« forstås atter. Men hvem er da mennesket Schiller? Vil man bedømme en skabende åndspersonlighed, må man undersøge dens arv og anlæg, dens forestillingsverden og de afgørende oplevelser, som har formet den. Schiller er født i »Schwaben«. Han er af den tyske stamme, som mere end nogen anden er tænkernes og digternes. Naturen har i vuggegave givet ham en overordentlig klar intelligens og en forbavsende kunstnerisk formevne. Denne dobbelthed af fornuft og følelse, denne balance imellem dem er i høj grad karakteristisk for Schiller. Han er kunstner til fingerspidserne. Hans ordvalg er brilliant, hans formuleringer rammende, hans retorik grænser

til det grandiose. Hans kunstneriske evne er i ordets egentlige forstand skabende. I sine dramatiske værker opbygger han en »anden« virkelighed, forskellig fra den banale hverdagsvirkelighed, vi kender, en »kunstig« virkelighed, som dog betager og overvælder os ved sin rigdom og ægthed. Han er som kunstner noget af en troldmand, han formår at skabe en illusion, som ikke sjældent forekommer os at være mere virkelig end den realitet, vi erfarer. Men typisk for Schiller er det, at denne af følelsen dikterede kunstneriske skaberkraft altid står under fornuftens herredømme. Hans følelse går aldrig amok. Schiller ved altid, hvad han vil. I sine dramatiske værker argumenterer han som en advokat pro et contra. Med ubønhørlig logik forfølger han en tanke til den bitre ende. Schiller udtrykker i sin digtning det modsatte af føleri og tåget uklarhed. Hans tanke er klar som krystal. Udtryk for dette træk hos ham er hans stil. Den er opbygget i modsætninger. Man kan næppe læse en linje prosa eller et vers hos ham uden at opdage en antitese. Ved at sætte tingene op mod hinanden som ja og nej, som sort og hvidt, bliver de forståelige og tydelige. Denne side af hans væsen er sikkert også en arv fra oplysningstiden. Men den gør, at hans stil er så velgørende, og at hans prosa hører til den bedste, den tyske litteratur har frembragt.

SCHILLER var barn af jævne forældre i en lille landsby. Han tænkte en overgang på at blive præst, thi hans hjem var præget af den særlige pietistiske fromhed, som lægger megen vægt på religiøs inderlighed og et liv i gode gerninger. Ingen kan springe over sin egen skygge. Schiller kunde det heller ikke. Ganske vist opgav han senere sin moders barnlige tro, men moral som menneskelig holdning i videste forstand hørte indtil døden med til hans livs bærende fundament. Schiller var moralist indtil hjertekulen. Forskellen mellem det, man foregiver at være, og det, man er i sit indre, har altid interesseret ham. Læren om Gud som den strenge dommer, der ubønhørligt drager os til ansvar, har han overtaget fra den protestantiske ortodoksi. Nietzsche har hånet ham på grund af denne moralske grundindstilling og foragteligt kaldt ham en »moralens trompetblæser«. Men det vigtigste var at denne holdning var ægte. Der var intet forlorent i ham. Schillers sidste dage er skildret af Karoline von Wolzogen, som meddeler: at han i samtale som sædvanligt vilde tale om sine teaterplaner, men at han sov ind og talte meget i søvne. Før han vågnede, råbte han: »Er det jeres helvede, er det jeres himmel?«. Og om hans sidste øjeblikke fortæller hun: først mumlede han kun usammenhængende ord, mest på latin, derpå rejste han sig i en ædel holdning, som om han vilde samle al sin kraft, og sagde flere gange det ene ord »Judex« (Dommer). Dermed døde han.

Den forestillingsverden, man tilegner sig, har afgørende betydning for ens hele livsforløb. Dette gælder især den skabende kunstner. Schiller fik en god skoleuddannelse og havde gode lærere. Hans almindelse blev uddybet gennem medicinske og filosofiske studier. Men han hørte ikke til de mennesker, hvis åndelige uddannelse er afsluttet med opnåelsen af et eksamensbevis. Schiller arbejdede hele sit liv igennem med sammenbidt energi. Han var myreflittig. Også dette er et karakteristisk træk i hans psykologiske billede. Filosofiens store navn i hans livstid var Kant. Den gang var denne store filosof endnu ikke blevet populariseret og gjort alment forståelig. Og i sig selv var han meget vanskelig at forstå. Men Schiller vilde forstå ham. Den 1. januar 1792, umiddelbart efter at den danske krone havde gjort det muligt for ham at hellige sig sin digtergerning uden hensyn til materielle fornødenheder, skrev han til Körner: »Min beslutning er uigenkaldelig. Jeg vil ikke slippe den kantianske filosofi, før jeg har forstået den, om det så skal koste mig tre år«. Han trængte dybt ind i Kants filosofi, især dens æstetik og moral, fordi den udtrykte noget, som lå i ham selv. Modstriden mellem fornuft og sanselighed, frihed og tvang, ånd og natur, pligt og tilbøjelighed, det absolutte og det endelige, aktivitet og passivitet kendte han selv kun alt for godt. Men det afgørende for ham var Kants strenge pligttopfattelse. Mennesket må ikke lade sig lede af sin tilbøjelighed og sin sanselighed. Fornuften skal have herredømmet over de

lavere drifter. Er der balance mellem disse modstridende kræfter, står vi over for den »skønne sjæl«. Men er der en konflikt mellem de højere og lavere værdier, må mennesket gå imod sine lavere instinkter og være rede til at ofre dem, skønt det kræver heroisme. I dette tilfælde står vi over for det »ophøjede«, som Schiller har priset i sine klassiske tragedier. Det er bemærkelsesværdigt, hvordan Schiller har absorberet Kants filosofi, således at den er blevet eet med ham selv. Schiller var moralist i streng forstand. Menneskets storhed ligger i dets frit valgte afgørelse, som ingen magt i verden kan tage fra det. Og selv om skæbnen tvinger det til at lide uret – som Maria Stuart gjorde det –, kan viljen omforme denne passive, påtvungne akt og løfte den op til en moralsk indstilling, hvor man frivilligt accepterer det uundgåelige. Schillers sidste filosofi nærmer sig den heroiske stoicisme, som Nietzsche senere har gjort populær. For Schiller hører det tragiske med til menneskets grundsituation. I en tilværelse uden tragiske sammenstød vilde livet ikke være menneskeværdigt. Men den tragiske situation kan kun mestres ved ofret. Kun ved at gå under kan man sejre. Alle den modne Schillers tragedier hævder denne anskuelse.

MELLEM 1789 – 1795 havde Schiller fået en stilling som professor i historie ved universitetet i Jena. Som sådan måtte han holde forelæsninger over historiske emner og han gjorde det med flid og grundighed, som er så karakteristisk for ham. Især fordybte han sig i 30-års krigens historie. Men også forud for alle hans historiske sceneværker går der nøjagtige kildeundersøgelser. Gennem disse studier blev Schiller kendt med det historiske som sådan, med »historien«. I modsætning til Goethe, som levede i nuet, var Schiller en historisk digter. Den menneskelige åndspersonligheds tilblivelsesproces interesserede ham. Det, som fangede hans interesse, var den kendsgerning, at mennesket af forsynet eller skæbnen bliver stillet på en post, som kan være afgørende for hele historiens forløb. Det, som i sidste instans betinger afgørelsen, er ifølge ham ikke milieuet, ikke magtkonstellationerne, ikke temperamentet, men alene menneskets vilje, dets frie viljeafgørelse. Schiller var som fascineret af den idé, at menneskets vilje kan skabe historie. I dets magt ligger det, om historien skal vendes til det gode eller til det onde.

Hvilke oplevelser er det, der har præget Schillers forfatterskab? Man kan især nævne to: den franske revolution og mødet med Goethe. Den franske revolution var hans store ungdomsoplevelse, der forekom ham som en ny morgenrøde. I den så han først og fremmest frihedens ideal. Frihed er et nøgleord i Schillers produktion. Til at begynde med – især i »Die Räuber« og »Kabale und Liebe« – er det den politiske og menneskelige frigørelse: frihed som oprør mod tvang, konvention og politisk reaktion. Men allerede i »Fiesco« bliver han opmærksom på denne friheds begrænsning. Den absolutte frihed frembringer som sin modpol tyranniet. Frihed er en kostelig gave, som kan bruges eller misbruges (»Wallenstein«), derefter går betydningen af den moralske frihed op for ham: frihed som personlig, etisk frigørelse. Kun det menneske er i sandhed frit, som ikke er bundet af sine lavere instinkter, men er rede til at ofre sig for en idé. (»Maria Stuart«, »Jungfrau von Orléans«). I »Die Braut von Messina« taler han endog om skæbnens magt over vor vilje. Der bliver kun ét tilbage: at bøje sig i ydmyghed.

Den anden store, prægende oplevelse i Schillers liv var hans møde med Goethe. De to var så forskellige som tænkes kan. Og alligevel supplerede de hinanden. I mødet med Goethe og hans kunst blev Schiller klar over sin egen kunstneriske begrænsning. Goethe er den »naive«, Schiller den »sentimentale« digter. Goethe griber først billedet, symbolet, derefter tanken. Schiller selv har først tanken, som han derefter iklæder den kunstneriske form. Goethe er symboliker, Schiller allegoriker. At de to store ånder ikke bekæmpede hinanden eller fortærede hinanden i gensidig jalousi er et smukt eksempel på ægte venskab.

DET er ikke let at finde en formel for Schillers væsen. Det er ikke entydigt. Goethe sagde om

ham, at han var den mest aristokratiske af de to: »langt nede under ham ligger det gemene, som trælbinde os alle«. Men Jean Paul siger om ham: »Jeg mødte Schiller i går; han er hård som en sten, hans skikkelse er kantet, han er fuld af skarp, bidende kulde, uden kærlighed«. Han er i sandhed en modsætningernes mand. Men netop derfor er han et ægte menneske. I ham findes der en lidenskabelig stræben efter idealet forbundet med en ægte menneskelig nærhed til det konkrete og historiske liv. Han ejede den hjertets renhed, som kun vil ét, og var dog klar over, at vort livs rene linie uvægerlig bliver forkvaklet ved at drages ind i dagens kamp og polemik. Han elskede denne verden og menneskeheden, og kunne dog dømme den med bidende satire. Hans tankelyrik ejer patos og subtil skønhed, og dog har selv kriminalistiske emner fanget hans interesse. Schiller var lidenskabeligt besat af den idé, at hver enkel må skabe sit liv som et kunstværk. At der skal være balance mellem dets modsætninger. Er det lykkedes for ham? Skønt han ikke ejede fuldkommenheden, stræbte han dog efter den. Givet er det, at han er vokset ud over sit folk og sin nation og i dag tilhører hele menneskeheden. Han er humanitetens digter.

HEINRICH ROOS